



**Gellért János:**

**A nemzetiszocialista megsemmisítő gépezet  
működése Kamenyec-Podolszkijban**

*Elhangzott a Kőrösmező – Kamenyec-Podolszkij  
deportálás hetvenedik évfordulója alkalmával a Wesley  
János Lelkészképző Főiskolán megtartott kegyeleti,  
emlékező és tudományos konferencián*

*2011. október 13.*

Előadásomban először szeretném bemutatni a kamenyec-podolszkiji tömeggyilkosság két központi szereplőjének, a legfelső SS- és rendőri vezetőnek és a 320-as rendőrzászlóaljnak a szerepét. Ezután ismertetem majd a három napon át folyó gyilkolás néhány részletét idehaza eddig még fel nem használt dokumentumok alapján.

Engedjék meg, hogy mindezek előtt felelevenítsek egy a témát érintő háborús epizódot. A brit titkosszolgálatnak sikerült lehallgatnia azokat a német rádióadásokat, melyekben a Szovjetunióban működő különféle nem katonai osztagok jelentették Berlinbe az általuk megölt zsidók számát. A lehallgatóknak az a benyomása alakult ki, hogy mintha Himmler három oroszországi megbízottja – ún. legfelső SS- és rendőri vezetője - között versengés alakult volna ki abban, hogy ki tud nagyobb gyilkolási eredményt felmutatni. Azt is megállapították, hogy ebben az iszonytató vetélkedésben augusztus elején éppen Friedrich Jeckeln az utolsó.

Mint a jelenlévők mindnyájan tudják, augusztus végén éppen Jeckeln vezényelte le Kamenyec-Podolszkijban a tömegmészárlást.

Ezután lássuk azt a két - 1941. július közepén született - döntést, mely meghatározta a deportáltak sorsát. Az egyik döntés értelmében a magyar katonaság július 15-én megkezdte kiszállításukat az ország határán kívülre a magyar és német katonaság által megszállt szovjet területre. A másik döntést maga Hitler hozta. Az ő döntése természetesen nem közvetlenül a Magyarországról deportáltakra, hanem az elfoglalt szovjet területeken német uralom alá került zsidókra vonatkozott. Hitler ugyanis 1941. július közepén látta elérkezettnek látta az időt arra, hogy megadja a jelet a szovjetunióbeli zsidók – addig szelektíven folyó – ezután viszont már válogatás nélküli elpusztítására. A Führer ezért július 16-án Himmlernek korlátlan hatalmat adott Keleten rendőri és biztonsági kérdésekben. Ian Kershaw angol történész szerint ez a döntés adott hatalmas lökést a szovjet megszállt területeken már addig is folyó zsidógyilkosságok fokozásának, azok nőkre és gyermekekre való kiterjesztésének.

A rasszista erőszak radikalizálódási folyamata – Klaus-Michael Mallmann német történész megállapítása szerint – augusztus végén Kamenyec-Podolszkijban lépte át azt a határt, melyen túl már népiirtásról kell beszélnünk: minőségi ugrásról az európai zsidók elpusztításának folyamatában.

Kik voltak ennek az addig példátlan öldöklésnek a tettesei?

Sokáig úgy tudtuk, hogy az „Einsatzgruppe C” volt a végrehajtó. Klaus-Michael Mallmann 2001-ben megjelent tanulmányában ezt tagadja, és azt állítja, hogy Friedrich Jeckeln SS- és rendőrtábornok ún. törzsszázada és a 320-as rendőrzászlóalj a tettesek.

Ki is volt ez a Jeckeln? Tényleges jelentőségét a náci hierarchiában az jelzi, hogy ő ún. „Höherer SS- und Polizeiführer”, Himmler nevében eljáró legfelső SS- és rendőri vezető. Himmler a hadjárat megindulásáig három legfelső SS- és rendőri vezetőt nevez ki az elfoglalandó szovjet területekre. Mallmann elemzése szerint szerepük a zsidóság elpusztításában lényegesen jelentősebb, mint a Heydrich által létrehozott gyilkoló brigádoké, az Einsatzgruppe-éké. Összehasonlításként csak egy adat: 1941 végére Himmler harmincezerre növeli a Szovjetunióban bevetett rendőrzászlóalj csapatlétszámát, míg az Einsatzgruppe csoportok teljes létszáma tizedannyi, kb. háromezer volt. Jeckeln 1941 nyarán Dél-Oroszország legfelső SS- és rendőri vezetője.

Mikor és minek a hatására döntött Jeckeln arról, hogy Kamenyec-Podolszkijban folytatja a zsidók megsemmisítését?



Mallmann feltételezése szerint Jeckeln erről a tervéről augusztus 12-én tanácskozik Himmlerrel. Az SS-tábornok ekkor már tudhatta, hogy a Wehrmacht július vége óta szeretne megszabadulni a városba beszállított magyarországi deportáltakról, arra hivatkozva, hogy ellátási gondokat és járványokat okozhatnak.

Itt meg kell állnunk egy pillanatra! Ami az ellátási gondokat illeti, azt a németek saját maguk okozták. A Wehrmacht ugyanis eleve úgy érkezett a Szovjetunióba, hogy csapatainak élelmiszerellátását az elfoglalt területeken élők rovására oldja majd meg azért, hogy a felszabaduló szállítási kapacitást is hadfelszerelés kijuttatására és ezzel győzelmi esélyeinek növelésére használhassa fel.

Ezután már jobban érhető, miként talált Jeckeln gyilkos terve megértésre a Wehrmacht illetékesénél. Sőt, ennél is többre!

A német történész ugyanis egyenesen azt állítja, hogy maga Karl Roques, a Dél Hadseregcsoporthoz tartozó területének parancsnoka a megrendelője a Magyarországról deportáltak megsemmisítésének. Erről Mallmann feltevése szerint augusztus 23-án állapodik meg Jeckeln-nel. A Wehrmacht-főnöknök ugyanis szeptember 1-ig át kellett adnia az eddig a katonaság által igazgatott területet az Ukrajnai Birodalmi Biztonságnak. Ennek a lebonyolításáról, azaz a függő kérdések megoldásáról, így arról, hogy mi történjen a városban lévő magyar zsidókkal, az illetékesek augusztus 25-én tanácskoztak. Jeckeln a konferencia résztvevőit üzenetben biztosítja arról, hogy szeptember 1-ig likvidálni fogja a Kamenyec-Podolszkijban lévő magyarországi zsidókat.

Fontos ponthoz érkeztünk. A likvidálandók számát a németek ekkor tizenegyezerre becsülték. Jeckeln azonban ennél jóval több emberéletet oltatott ki. Összesen huszónhárromezer hatszáz zsidó meggyilkolását jelentette Berlinnek.

Mit mutat ez iszonyatos túlteljesítés? Nagy valószínűséggel azt, hogy Jeckeln - vagy önmagától vagy Himmlerrel egyeztetve, és a hadsereg érdekeltségét kihasználva - szörnyű kísérletbe fogott annak megállapítására, hogy hol van a határa nagyszámú zsidó rövid idő alatt történő legyilkolásának.

Persze az is feltételezhető, hogy Jeckeln bizonyítási kényszer alatt állt, mert ő augusztus első hetét bezárólag jóval kevesebb zsidó megölését jelentette, mint a Himmler által kinevezett másik két legfelső SS- és rendőri vezető külön-külön - ahogyan ezt a bevezetőben említett epizód szerint a brit titkosszolgálat is konstatálta.

Kamenyec-Podolszkijban nagy valószínűséggel augusztus 26.-28. között hajtották végre a Jeckeln által előkészített tömegmészárlást. Jeckeln ez után azt táviratozta Berlinbe, hogy az kizárólag az ő törzsszázadának a műve, a 320-as rendőrzászlóalj tagjai csak a biztosítást adták, de nem lőttek.

Mallmann erősen kételkedik abban, hogy ez az ábrázolás megfelel a valóságnak. Szerinte ekkor Jeckeln-nek nem volt semmiféle törzsszázada, az SS-tábornok ezzel a hangzatos elnevezéssel azt az ötven-hatvan embert illette, akik ekkor körülötte teljesített szolgálatot például sofőrként, testőrségként.

A tábornoknak jó oka volt arra, hogy idézőjelben téve – elvegye a tömeggyilkosság végrehajtásának dicsőségét a 320-as rendőrzászlóaljtól. Az ártatlan emberek legyilkolásában teljesen újonc rendőrzászlóalj vezetői ekkor még – legalábbis a fennmaradt vallomások



szerint – vonakodva hajtották végre Jeckeln parancsait és többször volt fennakadás a gyilkolási gépezetben.

De akármennyire elégedetlen volt is Jeckeln, a 320-as rendőrzászlóalj nélkül nem tudta volna végrehajtani ekkora tömeg gyors legyilkolását.

A rendőrzászlóaljak szerepe a második világháborús népiirtásban sokáig rejtve maradt. Mégpedig annak ellenére, hogy - egy német történész szemléletes megfogalmazása szerint - ők képezték a „végső megoldás gyaloghadát”, németül *Fussvolk der Endlösung*, azaz annak tömegerejét. Ezt igazolják a tények is. A rendőrzászlóaljak számláját több zsidó meggyilkolása terheli, mint amennyit az összes Einsatzgruppe elkövetett.

1941-ben Kamenyec-Podolszkijban a 320-as rendőrzászlóaljnak kellett gondoskodnia arról, hogy - a halálra szántak nagy száma ellenére - minden a terv szerinti rendben folyjon. Sőt, néhány rendőr ennél is többet tett. Az egység legalább egy tucat, valószínűleg azonban ennél több tagja önként vagy parancsra saját kezűleg részt vett az áldozatok agyonlövésében, amikor Jeckeln törzsének egyik-másik pribékje szünetet tartott a könyörtelen gyilkolásban.

Honnan tudjuk mindezt?

A 320-es rendőrzászlóalj semmilyen irata nem került eddig elő. Ennek ellenére a kutatás rendelkezik információval a 320-as rendőrzászlóalj tetteiről. A zászlóalj kb. 130 tagját ugyanis büntetőeljárás keretében gyanúsítottként többször kihallgatták Nyugat-Németországban, az erről szóló jegyzőkönyveket pedig bárki tanulmányozhatja a Ludwigsburgban létrehozott levéltárban. A következőkben ezekre a jegyzőkönyvekre támaszkodva igyekszem a szűk időkeret diktálta tömörséggel választ adni arra a kérdésre, hogy a kihallgatottak emlékezete szerint hogyan zajlott le az iszonyatos tömegmészárlás.

A halálra szántak a rendőrzászlóalj a város északi részén, kb. onnan 2-4 kilométerre fekvő repülőtér felé terelte, ahol hatalmas gödrökben kezdődött meg az áldozatok elpusztítása.

Miféle gödrök voltak ezek?

Erről egy 1941 szeptemberében a városban tartózkodó hadi geográfus azt vallotta, hogy a repülőtéren négy földalatti lőszerraktár repült a levegőbe. A robbanások során hatalmas kráterek keletkeztek, melyet némi földmunkával kivégzőhellyé alakítottak át. A 3. század egyik tagja szerint, aki saját bevallása szerint maga is részt vett a zsidók lelövésében, a gödröknek 20-25 méter volt az átmérője és 3-5 méter mély volt. A kráter egyébként egy magaslat takarásában helyezkedett el. Ezen a magaslaton álltak a mészárlás vezénylői, önkéntes vagy kényszerű megfigyelői.

A zászlóalj tagjainak vallomásaiból kiderül, hogy az áldozatoknak hosszúra nyújtott lelki kínokat kellett kiállni haláluk előtt. A szerencsétleneket a nem sejtett halálmenetbe való sorakoztatás közben azzal áltatták, hogy máshová telepítik át őket.

Az ekként megtévesztettek hosszúra nyúló, több ezres menetoszlopa kb. fél-háromnegyedórás menet után torpan meg először, s az ezt követő 3-4 órában már csak szakaszosan, lökésszerűen mozog előre.

Ez alatt az idő alatt folyamatosan hallható elmosódott, majd egyre erősebben hangzó fegyverdörgés



A haláluk egyre növekvő tudatában meg-megálló lelki kínját a gyilkosok számítási hibája is növelte. A kivégzéseket irányító-felügyelő zászlóaljparancsnok ui. észrevette, hogy nem tudják befejezni az aznapra kivezényelt összes zsidó megsemmisítését, ezért délután 3 óra tájban futár útján megüzente a város szélén várakozó kb. 500-1.000 zsidónak, hogy menjenek vissza lakásaikba. Feltehetően ez a fennakadás volt az egyik ok, mely miatt Jeckeln szándékosan kisebbitette jelentésében a 320-as zászlóalj hozzájárulását a véres végeredményhez.

A kivégzőhelytől párszáz méterre több alkalommal nagyobb gyülekezőhelyen várakoztatott emberek lassan értek életük végállomásának közelébe. Az oda vezető utolsó kb. 100-200 métert rendőrök sorfala között tették meg, mely a gödörig tartott. Ekkor már nem volt náluk csomag, melyet korábban a külső vagy a belső záró láncnál lerakattak velük.

Ruha nélkül, vagy ruhában, esetleg félig felöltözötten terelték a szerencsétleneket gyilkosaik elé? Erre vonatkozóan eltérően emlékeznek a tragédia után kb. 20 évvel később kihallgatott rendőrök. Vallomásaikban mind a három változat előfordul.

A halára szántak utolsó pillanataihoz érkezünk.

Teljesen egyértelmű a vallomások fényében, hogy a gyilkosok egyenként végeztek áldozataikkal. Pisztolyból vagy egyes lövésre állított géppisztollyal. Orosz (dobtáras) fegyverről van szó, melyet azért használtak, mert több lőszer fér bele, mint a német fegyverekbe.

Az egyik rendőr így írja le a kivégzést: „A zsidókat a gyülekeztető helyről sorfalon keresztül a gödörbe vezették. Ott arccal a tetemekre kellett feküdniük úgy, hogy fejük azok lábai közé kerüljön. A gödörben kb. 3-4 fő állt, akik a zsidókat tarkóra vagy a fej hátsó részére irányzott lövéssel ölték meg. A lövészek az áldozatokon álltak. Ugyanis csak ebből a helyzetből tudták közvetlen közelről megölni az újonnan érkezett áldozatokat.

Jeckeln az utolsó néhány áldozatot teátrálisan ölette meg. Miután az összes, aznapra kivégzésre odaterelt zsidót agyonlőtték, Jeckeln a kivégzőgödörhöz vezényelte az általa megkímélni rendelt hat-tízfős csoportot és rövid beszédet tartott. Ennek során többször is egy szürke öltönyös, különösen ápoltság keltő férfiára mutatott. Jeckeln a rendőrzászlóalj egyik tagja szerint értelemszerűen ezt mondta: „Nézzétek meg ezt a férfit. Ilyen a tipikus zsidó, akit ki kell irtani azért, hogy mi, németek, élhessünk”. Jeckeln még azt is elmondta, hogy ez a zsidó Münchenből származik. Miért tartotta szükségesnek Jeckeln megemlíteni a város nevét? Erre a szürkeöltönyös férfi Jeckeln által előadott neve ad választ. Jeckeln a férfit Bela Kuhn névvel illette és azt mondta, hogy Bela Kuhn Magyarországon az első világháború után felkelést szervezett. Azaz az SS-tábornok Kun Béláról, az 1919-es magyarországi Tanácsköztársaság zsidó származású kommunista vezetőjéről beszélt.

Miként kerülhetett szóba az akkor persze már nem élő Kun Béla személye? Ennek megértéséhez tudni kell, hogy Hitler nem az első világháború előtti Bécsben, hanem a háború utáni, 1919-es Bajor Tanácsköztársaság hatására lett antiszemita. Így már érthető, hogy Jeckeln miért hozta általa kipécézett zsidó férfit összefüggésbe München-nel, Bajorország fővárosával, az 1919-es Bajor Tanácsköztársaság székhelyével. Azért, mert ott két héttel a magyarországi Tanácsköztársaság kikiáltása után, kifejezetten a Kun Béla vezette Tanácsköztársaság mintájára kiáltották ki a Bajor Tanácsköztársaságot.



Mivel tudjuk, hogy Jeckeln eredetileg magyarországi zsidók likvidálására tett ígéretet, nem tarthatjuk véletlennek, hogy az őket is elpusztító tömegmészárlást közvetlen kapcsolatba hozta Kun Béla személyével, akinek bolsevizmusa a nemzetiszocialista alapmeggyőződés szerint „faji”, azaz zsidó mivoltából fakadt.

Milyen célból kellett erre a még ki sem hűlt tetemek fölött emlékeztetni? Feltevésem szerint Jeckeln a „zsidó-bolsevizmus” elleni könyörtelen harc jogosságát és elkerülhetetlenségét kívánta a gyilkolási tűzkeresztségen éppen akkor átesett rendőrzászlóalj előtt megerősíteni, melyre a továbbiakban is nagy szüksége volt.

